

Tryckt med bidrag från:

Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet
Herbert och Karin Jacobssons stiftelse
Stiftelsen Carl Jacob Lindebergs fornminnesfond
Stiftelsen Längmanska kulturfonden
Wilhelm och Martina Lundgrens Vetenskapsfond

Med hjärta och hjärna: En vänbok till professor Elisabeth Arwill-Nordbladh

Redaktörer:

Henrik Alexandersson, Alexander Andreeff & Annika Bünz

Formgivning: Rich Potter

GÖTEBORGS UNIVERSITET/UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Institutionen för historiska studier/Department of Historical Studies
GOTARC Series A, Gothenburg Archaeological Studies, Vol. 5
Göteborg 2014

ISSN 1403-8293

ISBN 978-91-85245-57-7

© Varje författare ansvarar för innehållet i respektive artikel

Omslagsbild: Karl Nordström. Kyrkesund. Foto© Bodil Karlsson, Nationalmuseum, Stockholm

Tryck: Billes Tryckeri

Utgivare: Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet

Forskare är också människor: Om global historia och forskarbiografiers värde

Kenneth Nyberg

Elisabeth Arwill-Nordbladh har under många år ägnat en stor del av sin vetenskapliga uppmärksamhet åt undersökningar av arkeologiämnets historia ur ett genusperspektiv. I samband med det har hon intresserat sig för biografiska frågor, särskilt hur forskares livsberättelser kan användas för att förstå vetenskapliga discipliners utveckling och relation till det omgivande samhället. Det har resulterat i en rad skrifter med mer eller mindre tydligt biografisk inriktning, såväl empiriska studier som mer principiella diskussioner om biografisk teori och metod (se till exempel Arwill-Nordbladh 1998, 2008, 2014).

Elisabeths forskning om 1900-talets arkeologi och min egen om 1700-talets naturalhistoria vetter delvis åt ganska olika håll, men det starka intresset för biografiska angreppssätt och särskilt forskarbiografier i vid mening har vi gemensamt. Som en följd av det har vi under några år samarbetat kring en tvärvetenskaplig läsgrupp om livsberättelser vid Institutionen för

historiska studier i Göteborg. De samtal om biografi som förts i och utanför gruppen har för mig varit mycket lärorika och värdefulla, vilket inte minst beror på Elisabeths klokhet, generositet och långa erfarenhet av att arbeta med och tänka kring dessa frågor. Trots (eller kanske tack vare?) skillnaderna i ämnesbakgrund och forskningsinriktning mellan oss har det funnits mycket att tala om.

De följande sidorna utgör ett försök att, mot bakgrund av min egen forskning och några av de texter vi diskuterat i livsberättelsegruppen, resonera kring forskarbiografier och vad de kan användas till. Vilka möjligheter och utmaningar erbjuder de? Vilka begränsningar finns och vilka risker bör man vara medveten om? Sammantaget bildar dessa funderingar inte en vetenskaplig uppsats i strikt mening; snarare är det en samling reflektioner kring forskarbiografier och deras värde inom mitt eget fält, den tidigmoderna periodens globala vetenskapshistoria. Syftet är i

grund och botten mycket enkelt: att till läsaren förmedla varför det Elisabeth och jag arbetar med känns meningsfullt.

Med ”forskarbiografi” menar jag i detta sammanhang inte en viss, snävt definierad typ av biografisk text, utan egentligen varje studie som i huvudsak utgår från biografiska perspektiv på en eller några forskares liv och verksamhet.¹ På vilka sätt perspektiven är biografiska kan variera, och tyngdpunkten mellan liv, verk och omvärld kan också placeras olika; förhållandet däremellan är i själva verket en central biografisk fråga som det inte finns utrymme att behandla närmare här, men som andra har skrivit klokt om (Eriksson 1989; Söderqvist 1997; Conant 2001). I det följande står alltså forskarbiografier mer för ett allmänt tillvägagångssätt än för en specifik genre.

Även ”forskare” kan betyda lite olika saker och dess innebörd har förändrats över tid, men här avser det personer som verkat inom den moderna typ av vetenskap som vuxit fram under de senaste århundradena. I huvudsak knyts också diskussionen nedan tydligt till en viss tid och ett visst fält, den linneanska naturalhistorien i mitten av 1700-talet. Vid den tiden och inom det

1. ”Forskarbiografi” ligger ganska nära det Ray Monk kallar ”philosophical biography”, men även om han ger denna term en ganska vid definition har jag valt att inte använda den då den, särskilt i svensk översättning, kan ge upphov till missvisande associationer (Monk 2001: 3). Innebörden av ”forskarbiografi” som exempelvis Thomas Söderqvist (1997) använder begreppet är närmare den som avses här, men med den skillnaden att han genomgående tycks syfta på just en genre (eller flera) snarare än ett angreppssätt.

fältet levde nämligen den person som under ett antal år har upptagit mer av mitt eget forskarliv än någon annan, och som därigenom spelat en stor roll för mina försök att närma mig frågan om forskarbiografiers värde.

Don Pedro, botanisten

I början av år 1756 låg en ung man och tynade bort i en liten missionsby vid Caroní, ett biflöde till den stora Orinoco-floden i dagens Venezuela. Missionen San Antonio var spansk, den febersjuka mannen ingick i en spansk militär expedition och när han till slut gav upp andan den 22 februari noterades dödsfallet i en rapport till Madrid med orden: ”Don Pedro, botanisten, vilken förlust.” (Rydén 1965: 191). Men själv var han inte spanjor utan svensk och kom från Gävletrakten, där han fötts tjugosju år tidigare som son till bruksbokhållaren Erik Löfling i Tolvfors och dennes hustru Barbro Strandman. Han hette Pehr Löfling och har i historieskrivningen framför allt blivit känd som en av Carl von Linnés resande studenter, de så kallade ”apostlarna” (Nyberg 2007).

Löfling hade anlänt till Uppsala i de tidiga tonåren för att studera teologi. Som så många andra med hans bakgrund hade han – eller åtminstone hans föräldrar – siktat på att han skulle bli präst. Så blev det alltså inte, eftersom hans intresse och fallenhet för botanik så småningom gjorde honom till en av Linnés mest lovande elever och snart nog också informator för dennes son. Genom den närheten till sin lärare kom Löfling 1751 att resa till Spanien för att, på spanska regeringens uppdrag, arbeta med landets botaniska utforskning enligt linneanska principer. Så mycket av Spanien skulle han dock aldrig få se eftersom han hölls i ganska strama

tyglar av sina överordnade, men han tillbringade två år i Madrid med omnejd och lärde sig under den tiden både tala och skriva spanska.

Den verkligt avgörande, och som det skulle visa sig ödesdigra, vändningen i Löflings liv kom sommaren 1753, då det beslöts att han skulle medfölja José de Iturriagas stora expedition till Orinoco-området. Dess ändamål var att en gång för alla fastställa gränsen mellan de spanska och portugisiska besittningarna i Sydamerika, samt att motverka franska, holländska och andra europeiska makters framstötter i Guayana och Surinam. I ett större perspektiv var Orinoco-expeditionen också ett av de första uttrycken för en spansk kraftsamling under 1700-talet i syfte att (åter) ta ett fast grepp över de amerikanska kolonierna och bättre utnyttja deras naturresurser. I det sammanhanget blev den senaste naturalhistoriska forskningen i linneansk skepnad ett viktigt verktyg, och det är mot den bakgrunden man ska se Löflings uppdrag som ledare för den botaniska delen av expeditionen.

Efter en lång period av förberedelser skedde överfärden från Cádiz till Cumaná på Venezuelas kust under våren 1754. I denna del av världen kom Löfling att vistas under knappt två år, ständigt i intensiv verksamhet och ofta på resande fot. Hans tidigare så goda hälsa blev dock gradvis allt sämre och under de sista månaderna tvingades han tillbringa alltmer av sin tid i sjuksängen. Vid sin död efterlämnade han flera manuskript till vetenskapliga arbeten och en riklig korrespondens, både inom expeditionen och (främst från tiden i Madrid) med många hemma i Sverige. Löflings livshistoria kan inte undgå att fascinera, och det väcker många frågor om vad som hade hänt om han fått leva längre. Men vad är

egentligen det mest svindlande med hans livsresa, att avståndet mellan Tolvfors och Orinoco var så långt eller att det visade sig vara så kort? För mig är svaret både och, eftersom det Löflings liv och verksamhet visar är just hur till synes avlägsna platser var närmare förbundna med varandra än man kunde tro; redan då, i mitten av 1700-talet, hade den sammankoppling av världen inletts som vi idag kallar för globalisering. Ett sätt att undersöka och förstå denna komplicerade, storskaliga och utdragna process är att studera de personer som så att säga förkroppsligar den. Det är det jag vill göra i min pågående forskning om Pehr Löfling, där jag söker svar på frågor om hur han har påverkats av, och i sin tur kanske påverkat, de större globala processer som den linneanska botanikens spridning och tillämpning från mitten av 1700-talet innebar (Nyberg 2012).

Men kan man göra så? Är det möjligt att använda en enda individ för att beskriva och analysera processer som är så storskaliga att de sorteras in under etiketten ”global historia”? Kan biografiskt inriktade studier verkligen fylla en funktion i det vetenskapliga utforskandet av sådana processer?

Biografins återkomst och den globala historien

Den nyare, svenskspråkiga litteratur som diskuterar biografiska frågor är ganska begränsad men växer snabbt, vilket i sig tycks stödja ett av de påståenden som ofta återkommer där: att biografien efter en lång period av låg status inom den akademiska världen – till skillnad från i populärkulturen där den år efter år varit kommersiellt framgångsrik – nu åtnjuter en vetenskaplig renässans. Särskilt påtagligt är det

inom litteraturvetenskapen, men även inom ämnen som historia och arkeologi har liknande tendenser kunnat iakttas. För historikernas del är kanske det tydligaste tecknet att den inflytelserika tidskriften *The American Historical Review* år 2009 ägnade en stor del av ett av sina nummer åt temat "Historians and biography" (AHR 2009).

Vad detta uppsving för biografiska ansatser beror på finns det många teorier om, där till exempel litteraturvetaren Lisbeth Larsson (2007) menar att "biografins återkomster" ofta kan spåras till perioder av omfattande samhällsförändring. I antologin *Med livet som insats* (Rosengren & Östling 2007a) återkommer många av författarna, inklusive Larsson, till den inte helt lätta frågan om vilken roll postmodernismen spelat för den biografiska genrens utveckling. Å ena sidan har den ifrågasatt själva idén om ett sammanhållet subjekt som det går att skriva en livshistoria om, å andra sidan har i viss mening postmodernismen inneburit att subjektiva narrativ, berättelser om och ur självet, är de enda som är möjliga att berätta. Att kvinnohistoria och genusvetenskap på många sätt bidragit till de biografiska perspektivens återkomst tycks dock de flesta vara ense om, vilket för övrigt flera av Elisabeth Arwill-Nordbladhs skrifter kan ses som exempel på.

På ett mer generellt plan kan man kanske skymta skälet till biografins rehabilitering, om det är en sådan vi sett på senare år, i den uppluckring som skett av den tidigare så starka tron på möjligheten av en mer eller mindre objektiv vetenskap, baserad på stora mönster och strukturer där den enskilda individen eller aktören är oviktig. Insikten att det inte finns en given, slutgiltigt "sann" förståelse av ett visst fenomen,

utan att denna förståelse alltid påverkas av våra egna utgångspunkter och perspektiv, gör det rent principiellt svårt att hävda att det bidrag en individs livshistoria kan erbjuda i form av ytterligare perspektiv på en företeelse eller ett förlopp saknar värde.

I enlighet med sådana synsätt menar Lois Banner i sitt bidrag till det tidigare nämnda *AHR*-numret, att den skeptiska inställning som länge rått till biografier bland historiker inte är hållbar. (Här bör det kanske inflikas att denna skepsis aldrig varit så utbredd och djupt rotad bland anglosaxiska historiker som bland nordiska.) Enligt Banner är det problematiskt när individens historia blir till ett självändamål, men när den istället används som ett slags filter eller prisma genom vilket större samhällsprocesser bryts och speglas kan den vara nog så värdefull. Likaväl som vi kan använda enskilda företag, städer eller varor som organiserande princip för historisk forskning, anser hon att vi kan utgå från enskilda människor som analysenhet. Det finns därmed inte någon fundamental skillnad mellan biografiska verk och andra typer av historiska framställningar, så länge de bara knyter an till och integreras i den större historien (Banner 2009).

Just detta tillvägagångssätt har ofta anammats i den nya typ av global historia (eng. *global history*) som vuxit fram de senaste decennierna. Medan det tidigare paradigm som kallas världshistoria (*world history*) vanligen rörde sig på ett slags systemnivå och fokuserade på stora, gärna kvantitativt definierade mönster i världens historiska utveckling, utgår den nya globala historien i många fall från de avgörande punkterna, förbindelserna och aktörerna i denna utveckling. Rent konkret bygger sådan forskning ofta på ett

väl avgränsat källmaterial från en viss tid och plats (eller ett fåtal platser), där något centralt i de globala historiska processerna ägt rum eller kommit till uttryck. Genom att omsorgsfullt placera in sådana enskilda exempel i de globala sammanhang de var en del av med hjälp av bakgrundsteckningar och hänvisningar till tidigare forskning, kan den egna empirin få en större räckvidd och signifikans än vad som annars varit möjligt.²

Med ett arbetssätt som det just beskrivna är det rätt val av empiriska nedslagspunkter, och argumenten för dessa val, som blir metodologiskt viktiga snarare än hur omfattande eller ”heltäckande” underlaget är. I de flesta fall är det givetvis (allt annat lika) bättre ju större material man har, men poängen här är att i denna typ av studier är representativiteten i första hand en kvalitativ, inte kvantitativ, fråga. Det gör att en eller några personers livshistorier, om det bara är rätt personer, kan vara ett nog så fruktbart material att utgå från – och det är här just forskarna blir så intressanta som grupp. Skälet till det har att göra med vetenskapshistoriens utveckling på senare år.

2. Det bör framhållas att det finns många olika strömningar inom ”global history”, där jag i detta sammanhang tar fasta på en viss typ av studier samtidigt som det finns många andra där de metodologiska ansatserna ligger närmare det som kallas ”world history”. För en diskussion om ”den världshistoriska vändningen” som rör sig mellan dessa båda begrepp se Eklöf Amirell 2008.

En vidgad vetenskapshistoria

Forskare är också människor. Så skulle man i en mening kunna sammanfatta hur synen på vetenskapen och dess utövare har förändrats i de senaste decenniernas forskning om hur kunskap produceras och sprids. I denna forskning har man vänt sig mot en tidigare tolkningsmodell för den vetenskapliga kunskapsbildningens villkor som (aningen ringaktande) brukar sammanfattas med uttrycket ”big men of science”.

Det är ett synsätt där vetenskapen drivs framåt av enskilda, stora män – för det är nästan alltid män – i en serie plötsliga genombrott av genialiskt tänkande där det omgivande samhället spelar en marginell eller obefintlig roll. I den mån någon påverkan eller trådar utåt erkänns löper de främst till andra stora män, i samtiden eller i det förgångna, och deras idéer. I denna tradition har biografier med starkt fokus på den enskilda individens betydelse haft en central roll, men inte sällan har liv och verk uppfattats som två skilda sfärer då den ”rena” vetenskapen haft lite eller inget att göra med personliga levnadsförhållanden utan kopplats till forskarens medfödda begåvning (jfr. Conant 2001).

Ovanstående karakteristik är förvisso en förenkling och en renodling, men den tydliggör i form av en motbild några av de centrala dragen i den nyare vetenskapshistoriska forskningen. Dess ständigt återkommande tema är hur kunskapsutvecklingen är situerad i tid och rum, hur den präglas av sitt historiska sammanhang och påverkas av personliga erfarenheter, materiella förhållanden och andra omständigheter. Tron på den neutrala, universella, av personliga och samhälleliga intressen obesudlade kunskapen har därmed kullkastats, samtidigt som

det kollaborativa inslaget i snart sagt all slags kunskapsproduktion framträder tydligare. Att enskilda individer och deras prestationer har betydelse förnekas inte, men de betraktas som en del av ett sammanhang där många faktorer, såväl aktörer som strukturer, samverkar i forlandet av ny kunskap.

Länge bidrog denna typ av strömningar till en starkt sociologiskt inriktad vetenskapshistoria där strukturernas determinerande roll ibland drevs till sin spets. Det är ju för övrigt, som redan antytts, en mer allmän och välbekant linje i den humanistiska forskningen sedan 1960-talet och framåt (jfr. Rosengren & Östling 2007b). Under de senaste tio-tjugo åren kan dock ännu en kursändring skönjas där individnivån åter blivit relevant och intressant, men på ett lite annorlunda sätt än tidigare. Dels handlar det om att, mot bakgrund av den nya förståelsen av forskningens villkor, på nytt granska de stora namnen i den vetenskapshistoriska kanon, vilken roll de faktiskt spelat och hur den kan förklaras, och dels är det fråga om att klargöra vilken betydelse andra, mindre välkända personer har haft för kunskapsbildningen och dess relation till det omgivande samhället.

Det vi sett sedan slutet av förra århundradet är alltså ett förnyat intresse för enskilda individer och deras insatser, men på ett annat sätt inplacerade i sitt sammanhang och som en del av miljöer där vetenskaplig utveckling är en historia om kollektiva ansträngningar och samarbete. Därmed – och detta är värt att betona – kan de nya biografiska ansatserna inte i någon enkel mening ses som uttryck för ett tillbakavisande av de strukturella förklaringsmodellerna; tvärtom är ju själva utgångspunkten för dessa ansatser hur ”inbäddade” enskilda individer var

i ett sammanhang och hur kunskapen i sin tur var förkroppsligad i dem.

Samma resonemang kan tillämpas även på en högre abstraktionsnivå, vetenskapen som fält i relation till den historiska utvecklingen i stort. Likaväl som den nyare vetenskapshistorien har visat på kunskapsproduktionens kollektiva och sociala karaktär inom fältet, har den nämligen också lyft fram hur vetenskapen som helhet är förbunden med politik, ekonomi och andra samhällsdomäner genom en komplicerad väv av ömsesidiga beroenden och influenser. Inte heller på makronivån har vetenskapen någonsin varit ”ren” eller ”fri” från påverkan av samhället i övrigt. Det framgår med stor tydlighet i den omfattande forskning som numera föreligger om sambanden mellan vetenskap, kolonialism och globalisering från 1500- och 1600-talen och framåt.

Om man är intresserad av att förstå dessa samband finns det självfallet olika sätt att gå tillväga, beroende på var man vill lägga tyngdpunkten och vilket material som finns tillgängligt. En slutsats av ovanstående resonemang är emellertid att det, kanske lite paradoxalt, ibland kan vara mest fruktbart att fokusera på ett enskilt forskarliv för att på djupet förstå det komplexa samspel av krafter, intressen, rörelser och relationer som vetenskapens utveckling bestäms av – just för att forskaren inte längre betraktas som upphöjd och avskild från omvärlden utan står mitt i detta spänningsfyllda samspel.

Men varför ska vi välja forskare som studieobjekt snarare än någon annan grupp? Vad är det som gör dem och deras liv särskilt intressanta för den som vill undersöka den globala historien?

Forskarbiografiers värde

För att biografiskt anlagda studier ska kunna användas för att besvara större vetenskapliga frågor är det, som redan framgått, avgörande att välja rätt nedslagspunkt, en punkt där de processer och strukturer vi är intresserade av att förstå blir synliga på ett särskilt sätt. Det är mot den bakgrunden som just forskande människor blir så intressanta i globalhistoriska sammanhang. Ända sedan vetenskapen i något slags modern bemärkelse började växa fram under 1600- och 1700-talen har forskarna per definition ofta varit personer som rört sig över gränserna, fysiskt eller intellektuellt. Därmed har de, mer än många andra grupper i samhället, både fångat upp och representerat den typ av förbindelser, skeenden och strukturer som vanligen står i fokus för den globala historien.

Ofta har forskare också varit nyckelpersoner i de skeenden som direkt och indirekt utgjort de verkligt omvälvande globala processerna: upp-täcktsresor, det ”kolumbianska utbytet”, kolonialism, den industriella revolutionens andra våg och ekonomins globalisering under 1900-talets lopp (för att bara nämna några). När det finns användbart material kan forskarliv därför rent arbetsekonomiskt vara en mycket effektiv väg att studera hur dessa processer förlöpte och hur de relaterade till varandra. För att förstå sådana skeendens inre dynamik blir det viktigt att få en inblick i forskarnas motivation, hur de tänkte och vad som drev dem.

Den forskarbiografiska ingången har också fördelen att globala fenomen och förlopp blir mer konkreta, greppbara och levande, vilket gör både dem och forskningen som verksamhet mer åtkomliga och intressanta för lekmän, mer tack-samma att behandla i undervisning och så vidare.

Det kan tyckas vara en underordnad faktor, men jag tror att det inte är oviktigt i en tid då forskningen blir alltmer specialiserad och teoridrivna, vilket tenderar att göra den mer svårbegriplig för och fjärma den från det omgivande samhället.

Invändningar som kan göras mot denna typ av studier har vi redan varit inne på. En sådan som brukar komma upp är risken för att materialet i det enskilda fallet blir smalt, vilket väcker frågor om täckning och representativitet. Som antytts ovan är det emellertid inte i första hand representativitet i en snävt kvantitativ mening vi är ute efter här; snarare handlar det om att finna relevant material som kan användas för att belägga vilka liv som var möjliga att leva i ett visst sammanhang, och för att diskutera förhållandet mellan dessa liv och sammanhang.³ Inte desto mindre är det givetvis viktigt att ha klart för sig vad de enskilda nedslagen faktiskt representerar, och det krävs en omsorgsfull kontextualisering för att undvika risken för felaktiga slutsatser om olika faktorerers betydelse i det större sammanhanget.

Mer principiellt kan man emellertid fråga sig om forskares liv är lika bra på att förklara de större skeenden och strukturer de är en del av, som de är på att beskriva dessa och ge förståelse för vilken typ av motiv och idéer som drev just forskarna. Med andra ord, hur kan man i mikrostudien tydligt etablera dess relation till processer på makronivån? En viktig poäng med den nya globala vetenskapshistorien är ju ofta att visa hur forskningsarbete var en del av större ekonomisk-politiska projekt

3. Tack till Svante Norrhem, som i en kommentar på ett paper framhöll denna aspekt vid en workshop om global historia i Lund den 22 april 2014.

där de reella, möjliggörande besluten fattades på annat håll och utifrån andra hänsyn än dem som drev forskarna. Den typen av snedvridningar borde man dock relativt enkelt kunna motverka genom att alltid vara tydlig med vad det är man talar om, och genom stark förankring i tidigare forskning om de sidor av processerna som ens eget material inte täcker så väl.

Sammantaget menar jag att de rika möjligheter som forskarbiografier erbjuder väger tyngre än de svagheter och risker som kan vara förknippade med dem. Till de skäl som redan anförts skulle jag vilja lägga ytterligare en dimension vars vetenskapliga värde vissa historiker kanske är tveksamma till men som andra anser har betydelse: den biografiska textens, särskilt forskarbiografins, existentiella potential. Vad innebär det ur ett rent mänskligt perspektiv att – som många forskare har gjort och fortsätter göra – korsa gränser, att röra sig mellan världar, att helt eller delvis se på ”det egna” utifrån? Och för de som färdades långt under tidigmodern tid, vilka överväganden gjorde sig påminna i samband med resor som kunde vara förenade med livsfara? Vad säger sådana funderingar i lägen där allting ställs på sin spets om samtidens och de egna värderingarna, om vad som ansågs meningsfullt och värt att riskera livet för? Vad har de att säga oss idag?

Ett 1700-talslivs betydelse

Det är inte minst dessa existentiella frågor, den rent mänskliga dimensionen, som gör Pehr Löflings livshistoria så fascinerande. Hur kom det sig att en bokhållarson från Gävletrakten blev spanske kungens botanist och ägnade sina sista år åt att utforska Orinoco-området för den koloniala

vetenskapens räkning? Hur såg hans väg dit ut? Vad fick honom att ta de stora risker en sådan resa med nödvändighet medförde? Och, för att återvända till huvudlinjen i framställningen här, kan svaren på de frågorna ha ett större intresse än att bara stilla vår nyfikenhet på ett fångslande människoöde? Kan de säga oss något om större historiska processer och fenomen och i så fall vad?

I det föregående har jag på en mer allmän nivå försökt visa att, och varför, jag anser att svaret på sådana frågor är ja. Vad gäller just Löfling tillhör han inte 1700-talets mest kända eller framstående svenskar, men han är ändå intressant ur en historikers perspektiv. Genom honom går det att säga något om tiden som går långt utöver både honom själv eller hans personliga relation till sin lärare Linné, ur vars perspektiv hans egen livshistoria ofta har skildrats. Vad detta ”något” är i hans fall finns det inte möjlighet att gå in på närmare här, men några grova drag och linjer kan ändå antydas.

I stället för en idealiserad berättelse om en ung man som skickades ut i världen av Linné och villigt gick i döden för vetenskapen och fosterlandet, kan vi se konturerna av ett forskarliv i ständig rörelse och utveckling; av en resenär som oupphörligt konfronterades med nya miljöer och utmaningar att förhålla sig till; och av en människa som förändrades av dessa erfarenheter samtidigt som han påverkade sin omgivning på olika sätt. Därmed blir Löflings väg från Uppsala till Madrid och San Antonio de Caroní också en bild av den linneanska vetenskapens väg, från det svenska sammanhang där den konstituerades (på grundval av både gamla och nya idéer) till den europeiska och så småningom globala arena där den på längre sikt skulle få sin största betydelse. Längs denna väg, under denna resa, ser vi

hur de konkreta miljöer där Löfling vistas utgör spänningsfält mellan olika ideal och praktiker som vi kan förstå bättre genom honom.

I Uppsala handlar det om förhållandet mellan forskning och undervisning inom det naturalhistoriska fältet, där det visar sig att undervisningen och relationen till eleverna var av central betydelse för Linnés vetenskapliga arbete. I Madrid är det istället spänningen mellan nationella politiska intressen och den "lärda republikens" kosmopolitiska ideal som belyses genom Löflings arbete för en spansk regering som hade för vana att hålla alla forskningsresultat för sig själv. Och i Orinoco, slutligen, ställs frågan om vetenskapens relation till kolonialismen med dess många gånger omänskliga konsekvenser på sin spets, samtidigt som verkligheten på plats ofta kunde förvåna genom mer komplicerade relationer mellan olika grupper än vi vanligen föreställer oss.

Med hänvisning till många nyare studier av förhållandet mellan 1700-talets vetenskap och kolonialism skulle man kunna säga att det som då skedde var en globalisering av kunskapen om naturen, huvudsakligen men inte enbart på européers villkor. Därvidlag spelade det linneanska sexualsystemet inom biologin en avgörande roll genom sin universella taxonomi och sina principer för namngivning av växter och djur. Det var en process eller rörelse med olika faser där det ibland flöt på snabbt och ibland gick trögare, med bakslag och kompromisser. De linneanska idéernas spridning var inte någon enkel segerhistoria vare sig i Europa eller i andra delar av världen, även om den ibland har uppfattats så; i stället handlar det om en mängd komplicerade samband mellan vetenskap, nationalstater och uppbyggnaden av koloniala imperier.

Dessa samband kan undersökas på olika sätt, och det jag argumenterat för här är att biografiskt inriktade studier om forskande människor, i detta och många andra historiska sammanhang, kan vara ett inte bara möjligt utan också fruktbart alternativ. Genom att utgå från individuella livshistorier, vare sig det är 1700-talsbotanisten Pehr Löfling eller 1900-talsarkeologen Hanna Rydh, kan stora och mångfacetterade frågor brytas ner och behandlas i en mer hanterbar och konkret form, en form där såväl övergripande strukturer som enskilda människor och relationerna mellan dem blir synliga.

I grunden handlar det om att påminna oss själva om två insikter som är nära förbundna med varandra: att forskare också är människor och att forskarliv har betydelse. I mer än en bemärkelse är Elisabeth Arwill-Nordbladh en av de kolleger som, genom sitt eget forskarliv och sitt sätt att vara, har betytt mest för att få mig och många andra att förstå det. Hennes exempel får mig att våga tro, även när jag ibland tvivlar, att det vi båda gör är meningsfullt – och kanske rentav lite viktigt.

Tack

Denna text bygger på forskning finansierad av Riksbankens Jubileumsfond, ett stöd för vilket jag vill framföra mitt varma tack.

Referenser

- AHR 2009. AHR roundtable: historians and biography. *The American historical review* 114, 3: 573-661.
- Arwill-Nordbladh, Elisabeth 1998. Archaeology, gender and emancipation: the paradox of Hanna Rydh. I Díaz-Andreu, Margarita & Stig Sørensen, Marie Louise (red.), *Excavating women*: 155-174. London: Routledge.
- Arwill-Nordbladh, Elisabeth 2008. Binford, Huxley och drakdödaren: om självbiografi och arkeologisk historieskrivning. I Chilidis, Konstantinos, Lund, Julie & Prescott, Christopher (red.), *Facets of archeology: essays in honour of Lotte Hedeager on her 60th birthday*: 75-87. Oslo: Unipub.
- Arwill-Nordbladh, Elisabeth 2014. "Landshövdingens Kofond", tvätten och hushållens rationalisering: om Hanna Rydh och modernitetens materialiteter. I Sjöberg, Maria (red.), *Personligt talat: biografiska perspektiv på humaniora*: 194-211. Göteborg: Makadam.
- Banner, Lois W. 2009. Biography as history. *The American historical review* 114, 3: 579-586.
- Conant, James 2001. Philosophy and biography. I Klagge, James C. (red.), *Wittgenstein: biography and philosophy*: 16-50. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eklöf Amirell, Stefan 2008. Den världshistoriska vändningen: möjligheter och problem i relation till svensk historisk forskning. *Historisk tidskrift* 128, 4: 647-669.
- Eriksson, Gunnar 1989. *Platon & smitaren: vägar till idéhistorien*. Stockholm: Atlantis.
- Larsson, Lisbeth 2007. Biografins återkomster. I Rosengren, Henrik & Östling, Johan (red.), *Med livet som insats: biografien som humanistisk genre*: 51-59 Lund: Sekel.
- Monk, Ray 2001. Philosophical biography: the very idea. I Klagge, James C. (red.), *Wittgenstein: biography and philosophy*: 3-15. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nyberg, Kenneth 2007. Linné, lärjungarna och resandet i historieskrivningen. I Hodacs, Hanna & Nyberg, Kenneth, *Naturalhistoria på resande fot: om att forska, undervisa och göra karriär i 1700-talets Sverige*: 17-35. Lund: Nordic Academic Press.
- Nyberg, Kenneth 2012. *Pehr Löfling: ett 1700-talsliv och dess betydelser*.
<http://pehrlofling.wordpress.com> [2014-09-14].
- Rosengren, Henrik & Östling, Johan (red.) 2007a. *Med livet som insats: biografien som humanistisk genre*. Lund: Sekel.
- Rosengren, Henrik och Östling, Johan 2007b. Med livet som insats: introduktion och innehåll. I Rosengren, Henrik & Östling, Johan (red.), *Med livet som insats: biografien som humanistisk genre*: 7-15. Lund: Sekel.
- Rydén, Stig 1965. *Pehr Löfling: en linnélärjunge i Spanien och Venezuela 1751-1756*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Söderqvist, Thomas 1997. Det vetenskapliga livet mellan misstänksamhetens och uppbyggelsens hermeneutik. I Ambjörnsson, Ronny, Ringby, Per & Åkerman, Sune (red.), *Att skriva människan: essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre*: 233-250. Stockholm: Carlsson.